

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 77, GOD. IV, BEOGRAD, UTORAK, 11. AVGUST 2009.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Ćirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 25. avgusta

MIXER

Piše: Aleksandar Pavlović

KORENOGRAFIJA

O koristi i štetnosti Deretićeve *Istorije* za život zajednice

Prošireno izdanje *Istorije srpske književnosti* Jovana Deretića (prvi put izdate 1983. i preštampane 13 godina kasnije), objavljeno posthumno 2002, i njena ponovljena izdanja iz 2004. i 2007, svedoče kako o ubrzanom procesu kanonizacije autorovog *magnum opus*-a, tako i o potrebi da se razvoj njegovih ideja sagleda u kontekstu traumatičnih događaja iz devedesetih godina XX veka.

PUT KA SRPSKOM LITERARNOM ATOMU

Sistematska istraživanja *Gorskog vijenca*, srpske epike, književnosti Dositejevog doba i istorije srpskog romana, koja je Deretić preduzeo šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka, omogućila su mu da 1983. godine objavi kapitalnu *Istoriju srpske književnosti*. Razmatrajući radove ranijih istoričara, Deretić kaže da su oni ili, kao Skerlić, posmatrali tri velika literarna bloka - srednjovekovnu, narodnu i noviju srpsku književnost - kao samostalne i međusobno nekompatibilne delove ili, ukoliko su ih predstavljali celovito, poput Pavla Popovića, činili su to u okviru šire celine jugoslovenske/ih književnosti.

Deretićev projekat istovremeno podrazumeva fuziju i fisiju. On želi da objedini te tri književne tradicije u celovitu istoriju srpske književnosti ali, s druge strane, i da odvoji srpsku književnost iz šireg srpskohrvatskog i jugoslovenskog konteksta i da je zasnuje na njenim samostalnim osnovama. Deretić ne poriče povezanost i bliskost srpske književnosti sa literaturom drugih „jugoslovenskih naroda i narodnosti“, ali to ne smatra suštinskim obeležjem srpske književne povesti. On traga za nekom vrstom duhovne supstance ili esencije koja objedinjuje ovu osmoseklovnu književnu tradiciju. Šta je, dakle, taj integrativni faktor koji omogućuje njeno povezivanje u jedinstvenu celinu?

Prvi momenat... jeste svest o nacionalnoj pripadnosti književnosti. Za srpsku književnost karakteristična je relativno visoka svest o vlastitom nacionalnom identitetu. [U izdanju iz 2002. godine ovaj 'relativizam' je zamenjen snažnijom formulacijom: 'Srpska književnost obnavljala se i menjala uvek s punom svešću o nacionalnom identitetu]. U toku celog svojeg samostalnog postojanja, od početka XIII stoleća do danas, ona se izgrađuje s jasnom svešću o tome da je srpska... prekidi i zastoji nisu doveli do razbijanja, razjedinjavanja, rastakanja književnosti na zasebne, regionalne literature, već se uvek čuvala svest o jedinstvenoj srpskoj književnosti (1983, 16).

Na slabosti i proizvoljnosti ovakvog shvatanja srpske književnosti, povodom Deretićeve knjige *Put srpske književnosti: identitet, granice, težnje* (SKZ, 1996), jasno je ukazao Dejan Ilić u tekstu „Turska i Toskana“ (objavljenom u časopisu *Reč* 1997. godine i preštampanom u njegovoj knjizi *Osam i po ogleđa iz razumevanja*, (2008). Stoga ću se umesto analiziranja Deretićevih, rekao bih teleoloških pre nego li naučnih argumenata, osvrnuti na pitanje položaja narodne i epske književnosti u njegovoj *Istoriji*.

UGARSKA VOJSKA NA KOSOVU ILI DESETERCEM NA BUGARŠTICU

Nije teško uočiti zbog čega u ovoj koncepciji književnosti čiji je osnovni konstruktor kolektivna svest („kolektivni stvaralački subjekt“, kako bi rekao Deretić), narodna književnost ima vitalnu ulogu i zašto su epske pesme, sa njihovim istorijskim motivima i reminiscencijama, posebno bitne kao reprezentivne istorijske i nacionalne svesti. U najeksplicitnijim formulacijama ove povezanosti, kada Deretić zaključuje kako je „osnovno načelo srpske književnosti kolektivno, narodno načelo“ i da je „srpska književnost po svom duhu narodna književnost“ (*Poetika srpske književnosti*, 1997, 245/246), termini srpska književnost i narodna književnost gotovo postaju sinonimi.

U svakom izdanju, Deretić je opširno pisao o deseteračkim pesmama koje je objavio Vuk Karadžić. Njihovo etničko poreklo i nacionalna svest jasni su i neproblematični za autora. Međutim,

Državotvorna dilema: osmerac, deseterac ili šesnaesterac

šta je sa bugaršticama, starijim pesmama dužeg stiha? One su zabeležene uglavnom na Jadranskoj obali i na katoličkom području, i nijedna jedina bugarštica nije nikada zapisana na centralnobalkanskom terenu. U prva dva izdanja, Deretić izgleda neodlučan po tom pitanju:

Bugarštice pevaju o događajima i ličnostima XIV i XV veka iz srpske i ugarsko-hrvatske istorije, ali ima i lokalnih događaja i junaka... Iako prevladavaju srpski junaci, osnovna perspektiva nije srpska nego 'ugarska': čak i knez Lazar predvodi na Kosovu 'ugarsku' gospodu, a Srbi se uopšte ne spominju... (1983, 159)

Umesto jasnog etničkog markiranja, Deretić uglavnom koristi neodređenu prisvojnu zamenicu „naš, naša“ kada govori o ovim

MIXER

Aleksandar Pavlović: Korenografija

CEMENT/Karaoke obračun

Saša Ilić: Barton Fink ili rvanje sa samim sobom
Saša Ćirić: Terapija dosadom

ARMATURA

Bojan Tončić: Vijetnamko, milosti puna!

VREME SMRTI I RAZONODE

Dušan Pržulj: Saveti starom srpskom spisatelju

BULEVAR ZVEZDA

MINOVIĆ, Živorad

BLOK BR. V

Đorđe Milović: Kolica/4

pesmama (gde je „naš“ šira etnička oznaka koja obuhvata Južne Slovence uopšte i prema tome upućuje na šire jedinstvo južnoslovenske epske tradicije). Međutim, on istovremeno naglašava da više izvora iz 17. i 18. veka govore o pevanju bugarštica „srpskim načinom“. Dok su drugi istraživači, poput Milorada Pavića u *Istoriji srpske književnosti baroknog doba*, razumeli ovo

kao izraz za određeni način pevanja (*Bugarštice... su molske pesme... lamenti... tužaljke koje se zapevaju... i od tog osnovnog raspoloženja, koje je već u trenutku prvih beleženja dobilo naziv 'srpski način'...*, smatra Pavić), Deretić ovu sintagmu uzima i kao etničku oznaku i kao pokazatelj porekla ovih pesama. Prema tome, zaključuje on, ta perspektiva predstavlja samo poslednju, „ugarsku“ redakciju ovih pesama:

Da je ta poezija ranije živela i na srpskom području, govore ne samo srpski junaci i spomenuti 'srpski način', nego i neke realije koje u ovim pesmama deluju neočekivano, npr. kada ugarski kralj Matijaš poziva bosanskog bana 'na kraljevo krsno ime' ili kada njegov otac Ugrin Janko na grobu sestrića Sekule podiže manastir u kome žive 'svetogorci kaluderi'. (1983, 160)

U ovoj fazi Deretić se zadovoljava time da detektuje određene srpske elemente u ovoj

epskoj tradiciji i ne insistira na njihovom odvajanju iz šire zajedničke perspektive. Međutim, to deluje protivrečno u odnosu na njegove prethodne pretpostavke i objašnjenja. Ako se, naime, srpska književnost „izgrađuje s jasnom svešću o tome da je srpska“, kako to da, uprkos navodnoj pretežnosti srpskih junaka, osnovna perspektiva nije srpska nego „ugarska“, a čak i knez Lazar na Kosovu predvodi „ugarsku“ vojsku dok se Srbi uopšte ne pominju? Ova protivrečnost, čini se, dolazi otuda što je u prvom izdanju *Istorije* pored ovog zasnivanja srpske književnosti i epske tradicije na kolektivnoj nacionalnoj svesti, postojala i druga, njoj suprotna, koja je upućivala u pravcu zajedništva u domenu narodne poezije. Tako Deretić u prvom predgovoru tvrdi i to da je „usmena književnost no-

voštokavskog dijalekta srpskohrvatskog jezika zajednička svim narodima koji govore i pišu tim jezikom", i da „jezičko jedinstvo literature nije ništa manje legitimno od nacionalnoga". Druga rečenica biće jedna od retkih koje će Deretić izostaviti iz drugog izdanja iz 1996, a prva neće ući u prošireno izdanje posthumno objavljeno 2002. U kasnijim izdanjima, dakle, Deretić ide ka čvršćem vezivanju epske tradicije za srpski etnički prostor i nacionalne korene.

Analogno s tim, Deretić pravi neočekivani obrt. U prethodnim izdanjima on ponavlja tipičnu tvrdnju: „Što se tiče starine naše narodne epike, prevladuje mišljenje da je... deseteračko, guslarsko pevanje poteklo još iz praslovenskih vremena". Pošto Deretić ovo „prevladajuće mišljenje" ne potkrepljuje nikakvim bibliografskim referencama, treba ukazati na to da su deseterac proučavali ne samo srpski autori, već i takvi međunarodni autoriteti poput Romana Jakobsona koji je izveo detaljnu komparativnu analizu ovog stiha i zaključio da on ima drevnu, indoevropsku strukturu. Deretić, međutim, u poslednjem izdanju tvrdi da je relativno retka polu-epska osmeračka epika najstarija i upućuje na rad Vladana Nedića. Pozivati se na Nedića koji, uz sve svoje vrline, nije bio ekspert za versifikaciju i jednostavno zaobići Jakobsona i druge autore, proizvoljno je i nedopustivo za bilo koju publikaciju, a pogotovo za sveobuhvatnu istoriju književnosti.

VER(S)IFIKACIJA ETNIČKE STARINE

Zašto, dakle, Deretić otvoreno „žrtvuje" deseterac, klasični metar srpske epike i odomaćeni stih narodne i umetničke poezije uopšte, koji bi, prema tome, u njegovoj koncepciji trebalo da predstavlja jedan od temelja srpskog identiteta i srpske književnosti?

U pomenutoj *Istoriji* Pavić predstavlja ovaj prelaz sa bugarštica ka melodičnijem i kraćem desetercu u kasnom 17. i ranom 18. veku u skladu sa stilskim i poetičkim odlikama doba. Ali iako se

to odlično uklapa u njegovu argumentaciju, Pavić ne ide dotle da zaključi kako je odsustvo deseteračkih pesama u ranijim zapisima dokaz njihovog skorijeg postanka i upućuje na Jakobsona i druge referentne autore.

Prenaglašavajući značaj osmeračke epike, Deretić želi da izbegne poistovećivanje srpske epske tradicije isključivo sa deseteračkim pesmama. Pored toga, dok je teško videti kako bi bugarštice, pisane uglavnom u petnaestercu i šesnaestercu, mogle odjednom da se razvijaju iz deseterca, zgodno je posmatrati deseterac kao prošireni osmerac, što Deretić eksplicitno i čini, a bugarštice kao udvostručeni osmerac, što nije specifikovano u njegovoj *Istoriji*. Ovo omogućava Deretiću da ide dalje u prisvajanju starije epske tradicije u poslednjem izdanju:

Iako su sve zapisane na katoličkom području, one sadrže poglede, realije, izraze, karakteristične za pravoslavlje, i to posebno za srpsko pravoslavlje... O njihovom postojanju na srpskom terenu govori sve: njihova štokavština, osoben način pevanja, 'srpski način', po kojem su postale poznate u okolnom svetu, shvatanja i ponašanja ljudi u kojima se prepoznaju kulturni elementi srpskog pravoslavlja... bugarštice najviše pevaju o srpskim junacima. Te pesme su toliko srpske i po jeziku i sadržini da se to može objasniti samo time da su one, odista, i po poreklu srpske, potekle iz srpskih krajeva... (2002, 362)

Nakon kolapsa socijalističke Jugoslavije i oštrih etničkih podebla, neodređena zamenica „naš", „naša poezija", prisutna kod ranijih srpsko-hrvatski i jugoslovenski orijentisanih istoričara od Vatroslava Jagića i Stojana Novakovića do Pavla Popovića, Vojislava Đurića i drugih, postaje neodrživa. Sklon da projekat jugoslovenske književnosti opiše kao „izraz vanknjiževnih, pre svega političkih prilika i nastojanja nego književnih", Deretić svoj pristup nudi kao *nepolitički* i nezavisan od vanknjiževnih nastojanja. Međutim, zahtevom za odvajanjem srpske književnosti iz šireg jugoslovenskog konteksta i njeno zasnivanje na svom samo-

stalnom i jedinstvenom identitetu, kao i po nastojanju da odredi njene granice, Deretićeva *Istorija srpske književnosti* predstavlja važan refleks aktuelnog društvenog procesa. Očigledne sličnosti između autorovih glavnih pitanja i ciljeva sa paralelnim političkim nastojanjima, ukazuju na to da ideološki Deretićevo delo pripada novoj epohi koju bismo mogli odrediti kao dekomponovanje „opšteg" ili „zajedničkog", uspostavljenog u prethodnoj jugoslovenskoj povesti i književnoj istoriji.

Ovo ne treba shvatiti kao tvrdnju da Deretićeva *Istorija* predstavlja deo ratne retorike, u smislu u kojem su to dela Bečkovića, Kapora, Noga ili srpskih istoričara iz SANU i njihovih kolega s kraja osamdesetih i početka devedesetih godina. Zapravo, Deretić nije posebno prostorno zainteresovan. Za razliku od prethodnih istoričara, ili njegovog novosadskog kolege Petra Milosavljevića, autora *Srpskog filološkog programa* koji Deretića opisuje kao „srpskog profesora sa hrvatskom svešču", on sasvim kratko, u poslednjem izdanju, govori o starijoj štokavskoj književnosti i ne uključuje *en bloc* nijednu književnu tradiciju iz Bosne, Hrvatske ili Makedonije kao integralan deo srpske književnosti. Deretića je više interesovalo pronalaženje izvesnog duhovnog nukleusa srpske književnosti od njenog teritorijalnog aspekta.

ZA NOVE ISTORIJSKE SINTEZE

Šta u današnjem izmenjenom političkom kontekstu raditi sa Deretićevo *Istorijom*? Nema sumnje da među akademskim klerom nema nijedne ličnosti od koje bi se u skorijoj budućnosti moglo očekivati neko prikladnije delo ovog formata. Ipak, mislim da kritika Deretićevih pogleda i ukazivanje na bliskosti poetičkih pretpostavki njegove *Istorije* sa srpskom politikom devedesetih godina, predstavljaju neophodan korak u pripremanju terena za tog nepostojećeg „junaka našeg doba", koji bi liberalnu književnu kritiku iz položaja klupskog benda sa demo-scene napokon ustoličio kao mejn-strim ■

CEMENT / karaoke obračun

Mihajlo Spasojević, *Noge Jarmile Kratofilove*, Profil, Beograd 2008.

Muzička podloga: Lou Reed, *New York*

Peva: Saša Ilić

Peva: Saša Ćirić

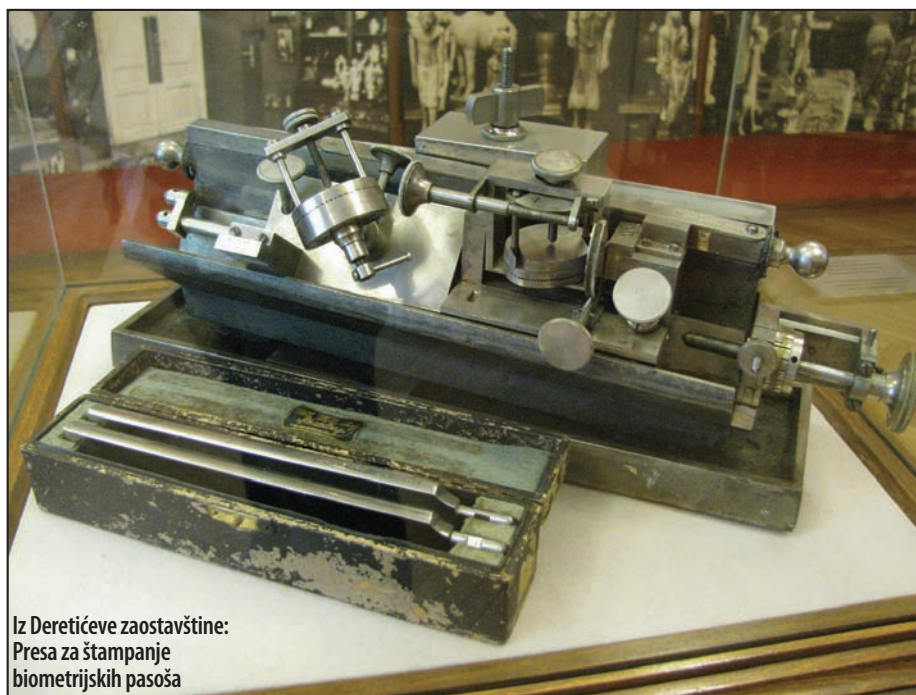
BARTON FINK ILI RVANJE SA SAMIM SOBOM

Taj film smo gledali kod Mihajlove bivše devojke. Bili smo studenti i trebalo je negde provesti večer, uz to bez para i boljih ideja. Ona je rekla da ima *Bartona Finka* na VHS-u i tako smo završili u njenom stanu. Onda sam shvatio da pored kasete ima i veliki poster Džona Tortura u ulozi pisca sa Istočne obale, koji proviruje odnekud, zbunjeno trepćući iza okruglih naočara, kao da nas пита, šta to, do vraga, *tražimo* od njega.

Mnogo godina posle, ne smem ni da izbrojim koliko je prošlo od te studentske zgubidanske večeri, Mihajlo mi je poslao rukopis svoje druge knjige iz Amerike. Nestrpljivo sam otvorio fajl i prelistao najpre čitav rukopis, a potom počeo da čitam. To nije bio Mihajlo iz *Aprilje*, niti onaj koga sam sretao davnih dana. Nešto se u međuvremenu dogodilo. Njegov ton se promenio. Pripovedao je distancirano, u drugom licu, kao da se njegov pripovedač odmakao od tela i doživeo raspolučenje. Postao je prilično statičan, dok je oko njega jedan preteški svet počeo da oživljava i pokreće se.

Nisam mogao da pročitam rukopis upravo zbog tog otkrića. Izbegavao sam da mu pišem, ali je zato pisao on, a ja sam mu odgovarao da ne stižem da pročitam rukopis. Izvlačio sam se na sve moguće načine a onda je i on začutao. Sledeći susret s „njim" dogodio se na Sajmu knjiga prošle jeseni. Neko mi je u prolazu rekao: Hej, jesi li video *novog* Mihajla? A onda sam na štandu Profila zaista našao tog *novog* Mihajla. Bio je zamaskiran nekim maglovitim vojvođanskim pejzažem na koricama.

Kupio sam knjigu i nastavio da bazam unaokolo. Slučaj je hteo da naletim na našeg zajedničkog profesora s fakulteta i nekolicinu kolega koje su mu ostale verne. Pozvali su me da popijem piće s njima u improvizovanoj kafanici, uglavljenoj između štandova, i kao što je običaj kod bivših studenata književnosti, da pokažem šta sam pazario. Pokazao sam im *novog* Mihajla. Profa je pi-

Iz Deretićeve zaostavštine:
Presa za štampanje
biometrijskih pasoša

TERAPIJA DOSADOM

U momentu te je spopala tuga, neka čudna melanholija.

KAO HRČAK U KAVEZU

Knjiga priča ili roman, ova dilema nije trivijalna doskočica koja pripada krugu novinarskih pitanja postavljenih u iznudici. *Noge Jarmile Kratofilove* plodonosnije je videti kao specifičnu novelističku sintezu. Ta sinteza počiva na principu varijacija dok joj jedinstvo priskrbuje identičan pripovedni senzibilitet, ponekad i istovetna sceničnost priča. Sem jedne, ostalih 7 priča za naratora imaju središnog muškarca izolovanog u kamernom ambijentu stana. Narator odbija da se upeca na udicu profesionalne karijere i kredita. On je neostvareni pisac i zgađeni iščekivač nedefinisane budućnosti koja svejedno nije u stanju da se probije prema njemu kroz barikade izgubljenog vremena. Ali, ono što se činilo kao decentrirano preplitanje priča bez čvrstih granica, do kraja knjige kristalisaće se kao nemoć ponavljanja istog.

DOSADA MELANHOLIČNIH BRADAVICA

Uz atmosferu i profil naratora, i hronotop je faktor koji priče časa međusobno približava a časa čini zasebnim. Piščev odlazak „preko bare" i precizni toponimi učinili su da ih doživimo kao njujorške priče. Međutim, neizvesnost je ostala – zatočenost u sobi/stanu i čekanje da život zaista počne vezuju Stari i Novi svet, gazdaricu sa brkatićim bučnim ljubavnikom u susednoj sobi i ples starca u lepršavom mantilu i kožnim rukavicama u stanu iznad, viršle sa dodacima koji daju ukus bezukusnom i tanjir sa ostacima hrane kraj kreveta... Kao da ni odlaska nema, jer nema suštinske promene. Leksika naracije povremeno poseže za arhaizmima: dveri, slovesnost, blagorodnost i vranjanska izreka, natopljeni nemoćnom ironijom.

Najveći problem Spasojevićeve knjige nije u dosadi koju predočava već u dosadi koju kod čitaoca izaziva. Mora li se o dosadi i praznini pisati dosadno? Čemu dvocifreno brojanje u tekstu ili ponovljeni pasusi sastavljeni od mantrine da je život lep, sem da se potvrdi uronjenost teksta u živo blato izražajne jalovosti, jer autor ne nalazi flobrovsku snagu da pisanje ni o čemu postane pisanje umesto ničega. I u solipsističkim pričama rasut je niz neiskorišćenih mogućnosti: *odradekovski* zagonetni zvuk iz stana iznad tek je trupkanje starca koji neznano kako pleše, prljavi tanjir i kese napunjene odećom poslužice, sem da pokažu zapuštenost i socijalno autsajderstvo stanara, za jedan cartoon-efekat („Dupe je uletelo u tanjir pored kreveta,

sav klizav od majoneza... i samo hop! poskočilo dalje, uz malo efea, kao žabica na vodi, da bi se ustavilo dva koraka dalje" i prouzrokovalo odron naslaganih kesa koje će pasti na dupe i njegovog nosioca). Narator sanja da je *ženska* sa „baš velikim sisama, i velikim, rumenim bradavicama", u drugoj priči muške bradavice štrče kao antene, u trećoj gotovo da oseća dodir nabreklih bradavica ushićenog

tao, pa zar taj još uvek piše, dok su kolege vrtele glavama kao da su videle vanzemaljca. – Ovo je drugačije od *Asprilje*, rekao sam. – Kog *Asprilje*? pitala je jedna koleginica. – Žali bože što sam o njemu ikada pisao... Lepo je moja prijateljica sa svetske napisala da su to u stvari, kako se ono izrazila, neke *fiziološke crtice*. – Ma vama to nikad nije bilo jasno, rekao sam. – Sve je meni jasno, prekinuo me je Profa, eksirajući svoju koka-kolu. Hor za spojenim stolovima je samo klimao glavama. I njima je sve bilo jasno. Pokupio sam se i otišao.

Tek kasnije sam video da je Mihajlo na poledini svoje knjige objavio upravo odlomak o „fiziološkim crticama“ kojim ga je *darivala* kritičarka, inače ekspertkinja za Flobera i Prusta, koji sa fiziologijom, dakako, nikada nisu imali veze. Međutim, pošto je Mihajlo otišao u Ameriku, povremeno bih čuo glasove u prolazu da je *Asprilja* zapravo odlična knjiga, ali da, eto, nije naišla na lep prijem. Pa ovde su, pomišljao sam, jedino knjige sa naslovima koji rabe ključne reči poput *rečnika*, *atlasa*, *Te-sle*, *Semolja*, *deoba*, *izdajnika*, *ukopa*, *vaznesenja* i *testamenta* mogle da naiđu na topao prijem. Ostale bi morale da sačekaju „upokojenje“ autora.

Sada je iz Amerike, na kritičarske stolove stigao rukopis potpuno drugačiji od *očekivanog*. Ta slika me je podsetila na Bartona Finka i njegove nevolje sa pisanjem scenarija u Holivudu, gde mu je jedan producent naručio tekst za borilački film. I sada kritičari u Srbiji očekuju tekst o rvanju, pucanju, mokrenju, razornom seksu, o ratovima, o borbama koje ne prestaju, uglavnom nešto sa mnogo fiziologije... Međutim, ova književna pošiljka ponudila je *nešto drugo*. Na tom *horizontu iznevereneog očekivanje* ispričana je *Jarmila Kratofilova*. Sa prvog i trećeg lica se prešlo na drugo (tek povremeno prvo, ali u ženskom rodu). Na osnovu signala u naslovima Mihajlovih zbirki moglo bi se zaključiti da je došlo do pomeranja sa muškog „tvrdog“ diskursa na „fluidni“ ženski; od *Asprilje* do *Jarmile* se dogodilo nešto vrlo *ozbiljno* u tom pripovednom svetu, bar u onoj meri koja je potrebna da bi se sa praćenja fudbala prešlo na žensku atletiku. Ali u *Jarmili* nije bilo fizioloških pasaža koje bi sada kritičari, pošto je toliko godina prošlo od *Asprilje*, vrlo rado pozdravili. Junaci ovih priča, bili oni muškarci ili žene, ili negde na sredokračju između polova što je možda mnogo preciznije, reprezentovali su ostatke osujećenih svetova koji su se zatekli u epicentru Novog sveta. Otuda i neverovatna pripovedna senzibilnost za ostatke hrane, komade odeće, izgužvane fragmente gradskog života, za pojavu svakovrsnog otpada, rasturenog ili još češće u kesama, plastičnim crnim kesama koje nahrupljuju sa svih strana i ne daju mira pripovedaču, kao što Bartona Finka iritira onaj tapet koji se neprestano odlepljuje, nastojeći da otkrije *potisnutu sliku stvarnosti*. Sečam se da smo se one večeri kod Mihajlove bivše devojke smejalim tim scenama. Podsećale su nas na *Gustava* (ali ko se danas uopšte seća tog crtanog filma). Međutim, ovaj lajtmotiv crnih plastičnih kesica ne deluje nimalo humorno, naprotiv, samo pobuđuje neizvesnost i strepnju pred pitanjem koje se (neizgovoreno) kotrlja tokom čitave knjige: A šta je, do vraga, u tim silnim kesama? Odgovor, naravno, dolazi na kraju knjige, u priči „Džordže Džordžević“, svakako najboljoj koja je kod nas napisana poslednjih godina, i koja neće zaslužiti nikakvu pažnju silnih žirija za kolajne koje se dele iz dana u dan za razne tiskane gadosti. Dakle, u toj priči, sledi odgovor. U kesama se nalaze utvare mrtvih. One, zapravo, čine neraskidivu mučnu vezu sa starim svetom. U tim kesama se nalazi odgovor na raspolućenost u samom naratoru, koji se izmakao od tela svoje proze, kao što se od svoje prošlosti *izmakao* Džoe Džonston, tj. Džorže Džoržević, zločinac sa novim identitetom i militarizovanom domovinom.

Te večeri, nakon projekcije kod Mihajlove bivše devojke, još neko vreme smo turali po Banovom brdu, a onda smo lutajući noćnim autobusima otišli svako na svoju stranu. Svako u svoju studentsku rupu. Možda baš u noći u kojoj je pomenuti Đ. Đ. porodici Jurčević ponudio SMB paket pod sloganom „mnogo manje od života“ ■

ARMATURA

Piše: Bojan Tončić

VIJETNAMKO, MILOSTI PUNA!

U susret novoj amnestiji svekolikih dezertera

Koliko pokradenih misli iza kojih ne stoji ništa osim mržnje, sujete, vlasti, i koliko pokvarenosti treba da se izlije pred naše noge i kako je do neprepoznavanja dovedena suština prevare...
Branimir Džoni Štulić, Kad fazani lete

Kakva vest, evo nam na jesen još jedne amnestije onih koji nisu želeli da vrate nepostojeći dug pravnom subjektu koji se u prevelikom broju mozgova po metru kvadratnom poima kao otadžbina; reklo onomad da ovi što neće da služe vojsku nisu krivi, ali nisu ni oslobođeni. Pod pretpostavkom da se pozitivno izjasni neoboriva (ne reci dvaput) skupštinska većina, ne bi se krivično gonili vojni obveznici, ali morali bi da, i po slovu novog zakona, odsluže vojni rok. Šta ćemo, ispostavilo se da je imbecilno obrazloženje vlasti da nema novca za profesionalizaciju Vojske Srbije još jednom, suštinski, pretočeno u paragrafe, da podseti na 2006. i identični produkt koji begunci od *atomskog sleva* i *vojničkog pasulja* uglavnom nisu zarezivali, ali su ga koristili da svrate u Srbiju, ostave neki dinar i zapale. Ponosni roditelji, spremni da založe kuću za ispraćajni kredit, ubeđeni su da će si-

novi, uprkos svim nepodopštinama (bežanje od vojske, emigracija, snajka crkinja, dete natuca srpski), dokazati da su pravi muškarci i začepiti gubice komšiluku, opajdarama, neprocesuiranim dobrovoljcima. Usvajanjem zakonskog predloga bili bi amnestirani od krivične odgovornosti svi vojni obveznici koji su „izvršili krivična dela izbegavanje vojne obaveze, izbegavanje popisa i pregleda, neizvršavanje materijalne obaveze, izbegavanje vojne službe i obmana, samovoljno odsustvovanje i bekstvo iz vojske i Srbije i Crne Gore“. Kakve face, kakva divna krivična dela.

Da, ovo je „pozivanje na otpor“ iz još neusvojenog krivičnog zakonika, obnovićemo i to na jesen. Moraće, međutim, svi da otpuze svojih šest meseci, ili da punih devet služe državi bez oružja i uniforme. Kakogod, ne može se bez muzike i ugostitelja, nije red; muzičari, vlasnici baraka i drugi mirnodopski profiteri navijaju za usvajanje. Pa sad, ko ti brani da amnestiran slaviš, čak je i poželjno: „Nogom stani, maramicom mani/Neka puknu svi naši dušmani“.

prodavca mobilnih telefona, ali svi ti homoerotski i transeksualni impulsi ostaju natuknice ili neflotirana građa.

DA JE OVO BIO FILM,

dodaje rečenici narator kao reditelj koji kadrira scenu i razmišlja o jačini zvuka i opsegu kadra. „Tematski otklon ka filmu“, kako je to pre devet godina definisao priređivač „Psećeg veka“ (ovde u ulozu apologete), kod Spasojevića je ostao ne manir ili opsosija već nikad utuljena želja koja ume da mine na mah, kao Hičkok u svom filmu. Sklonost prema A. Petroviću nije snažna kao nekad, u optičaju su sada žanrovski proseđeni, snimanje ručnom kamerom, intimizam bez masovki, brutalnost samoće mimo usuda istorije. No, čak i da se od ovih priča načini filmski scenario, njihova vrednost bi ostala ista. Natruhe tek postupaka i sižea, nepoverenje u stil, repetitivni motivi koji indiciraju psihološko žarište iza teksta. Naslovna priča refleksi je povesti o Vasi Ladačkom. Narator se, istina, nije oženio zbog miraza i socijalne sigurnosti, ali prava ljubav vreba van bračnih okova, u omami sećanja ili kad dlanom dodirneš meki obraz neznanke, jer nas, uči druga priča, jedino „kontakt sa bezimenim, bujnim bićem može osloboditi, oljuditi“. Prava ljubav je obrijana i mršava prolaznica kojoj senka pokriva lice („Sladoled“) ili je beloputa komšini-ca, malih stopala u japankama, u gradu čiji stanovnici nose „brojčanik izgubljenih snova na svojim bleđim i ispijenim licima“. Ali takvog kontakta, koji oslobađa i oljuduje, nema. Životni milje je bračna istrošenost i nerazumevanje. Jedino iznenađenje donosi kontakt sa nepoznatom koja se bavi „poslovima iz domena bezbednosti“. Ona će nesrećnog ratnog zločinca koji se prome-njenog identiteta krije u novom svetu, pozvati da novoj domovini da svoj ekspertski doprinos u borbi protiv terorizma („Džordže Džordžević“). Nažalost, kao što je Njujork tek dekor za priču o ličnoj izgubljenosti, tako su ratni zločini iz devedesetih uneti nevesto i na silu. Priča o Džordžu je strano telo u ovoj knjizi, inače žanrovski koncipirana kao nedovršena epizoda nekog sitkoma o tajnim službama. U priči „Sladoled“ pomen ubistva poslastičarevog sina, 16 uboda nožem i ogrlica od ljudskih ušiju veštački su nakalemljeni na fabulu o gubitku posla i bezvoljnosti da se participira u američkoj psihozi profita.

OD HISPANO DO RUSKOG MODELA

Knjiga Mihajla Spasojevića nije tako loša. Ona jedino ne pruža zadovoljstvo a može vas gdekad ubiti u pojam. Kao uspele valja izdvojiti epizodu iscrpljujućeg ekstatičnog čekanja za TV risiver („Noge Jarmile Kratofilove“), supkulturnu tipologiju jedne njujorške ulice („Grad koji nikad ne spava“), te priče: „Mi neprekidno radimo za vas“, suptilnu grotesku o grozničavosti prodaje i advertajzing metafizici i „Love was everything“. To je najuspešija priča koja je data iz ženske perspektive. Iako je i naratorica inficirana virusom sociofobne distance, ova priča nije presvlačenje postojećih narativa. Ona je naličje i dopuna naslovne priče jer daje pogled na isti odnos iz ženskog ugla. To je zaokružena povest o nesposobnosti da se neuspešna veza prekine koja se dotiče patnje bezimernih ljudi i straha od komunikacije u javnom prostoru kao odlika američke svakodnevice.

Mihajlo Spasojević nastavlja da krije svoje naslovne junake. Kao što nismo videli Faustina Asprilju u akciji, tako u jednoj rečenici tek detektujemo Jarmilu Kratofilovu kroz pomisao na njene noge, simbole *da gamba* neiskorišćenog a neizvesnog obećanja pune erotske ostvarenosti i emocionalne harmonije. Spasojevićeva nova proza donela je stišanost ali i rezignaciju, veliki svet u domenu označenog ali i autizam književne imaginacije, nepoverenje u priču koja treba da transcendiru iskustvo učearenosti. Ako je dobar tekst „sekira za zaleđeno more u nama“ (Kafka), Spasojevićeve priče su šaka soli na ledu, da se ne okliznemo i ne prenememo se iz obamrlosti ■

Maskirani dezertjer zarađuje za hleb

torija i mrtvi heroji, sada je dovoljno pokazati tek SMB lojalnost, u Koppenoj zoni bezbednosti, zašto da ne, bolje ti nego profi oficir. Ili se, kao svaki homoseksualac, šonja, antisrbini, odlučiti za ono prezreno civilno, da šetaš babe umesto da šetaš uniformu. A evo, izbačen sa menija pasulj sa kobasicom - kolosalna vest, ne moraš sa kobasicom da se boriš, obznanio prvi intendant Vojske (*Danas*, 7. avgust, naslovna). „Iz jelovnika su izbačena slabije prihvaćena jela, kao što je pasulj sa kobasicom, ali je meni zato ‘osvežen’ sa više različitih vrsta pasulja, voća i slatkiša, picom i jelima sa roštilja“. Važno je da ima drugih vrsta pasulja, klot, posni, prebranac i da je energetska vrednost smanjena na 3740 kilokalorija, ali je, kaže intendant, „zato hrana boljeg kvaliteta“. Ko da odoli bolje prihvaćenim jelima. I na pare nismo gadljivi, Srbija parazitira sedminu svog bruto proizvoda (podatak Ministarstva za dijasporu) dobijajući takozvane

BETONJERKA
POLUMESECA

Svoje seksualno opredeljenje ostavite kod kuće. U javnom prostoru ima mesta samo za homofobiju.

Dragan Đilas

NA STRATEŠKIM MJESTIMA NJIHOVI LJUDI

Država, dakle, i dalje trenira strogoću, dokazujući da postoji, sve revitalizujući raspadnuti leš, odnosno, za razliku od vremena u kojem su bili važni teri-

devizne doznake od ljudi iz inostranstva, a ti ljudi koji su se odrekli tamo daleko glavom bez obzira, vojni su obveznici. Em otišli, em daju pare, em neće da puze. Sad, mi ne bismo da se njih (para), odrekamo, ali ćemo da ih (građane) nateramo da propuze vlastiti patriotizam. „Ne može to tako“, često mi je u JNA govorio izvesni zastavnik Stojković davne '85, kažnjavajući me (bez rezultata) zabranom izlaska u grad, „da svi mi budemo glupi, a ti jedini pametan“. Ta je zastavnička logika koju slede, preciznije kreiraju, Boris Tadić, Dragan Šutanovac i ostali iz koalicije duginih boja začinjene crnom, u čijoj je biti represija nad slobodnim ljudima, proizvela logični odgovor pametnog sveta koji se učio na bratovljevom bežanju, skrivanju i različitim varijantama psihosomatskih poremećaja, bolova u kičmi, kratkovidnosti – ispis iz državljanstva. Taj novi produkt otpora militarizovanoj državi koja je smešna koliko i opasna (Tadić u vijetnamci obilazi počasnu četu polugladnih jadnika sa sve Ivicom Dačićem, ozbiljna stvar, da se smrzneš) uredno se smešta u istorijski spisak artefakata koji obeležavaju razložni bunt zbog napada na normalnost i dobar ukus. Toga bar u Srbiji nije nedostajalo. Novi je recept, valjda i najpametniji: Evo ti državljanstvo, 'balo te ono! Odgovor na kopransko-liferantsku strategiju državnih interesa.

DUŠMANI SU POPUCALI...

Neposredno nakon NATO intervencije počela je kampanja za donošenje zakona o amnestiji u kojoj se čulo da je izvinjenje Jevrejima Vili Brant mogao da uputi zato što je bio dezerter, kao i da Srbija ima dvostruko više optuženih za dezerterstvo nego mesta u zatvorima. Amnestija je doneta u februaru 2001, ali je do 2003. ostao na papiru surovi Miloševićev obračun sa ljudima koji nisu hteli da ubijaju za njega. Dikcija nezaboravljene vojne obaveze podseća na onu Miloševićevu sistemsku osvetu, naravno, mnogo okrutniju. U Zakonu o nasleđivanju antologijska odredba tog zločina iz 1991. glasi: „Ne može naslediti na osnovu zakona ili zaveštanja, niti steći kakvu korist iz zaveštanja (nedostojan je): 1) onaj ko je umišljajno usmrtio ostavioca, ili je to pokušao; 2) onaj ko je prinudom, pretnjom ili prevarom naveo ostavioca da sačini ili opozove zaveštanje ili neku njegovu odredbu, ili ga je u tome sprečio; 3) onaj ko je u nameri sprečavanja ostaviočeve poslednje volje uništio ili sakrio njegovo zaveštanje, ili ga je falsifikovao; 4) onaj ko se teže ogrešio o zakonsku obavezu izdržavanja ostavioca, ili mu je uskratio nužnu pomoć; 5) vojni obveznik koji je napustio zemlju da bi izbegao dužnost njene odbrane, a do smrti ostaviočeve ne vrati se u zemlju. Sud na nedostojnost pazi po službenoj dužnosti.

Nije kraj, sledi poslatica, član 5: „Ostavilac može oprostiti nedostojnost, izuzev vojnom obvezniku koji je napustio zemlju da bi izbegao dužnost njene odbrane“. U prevodu, ubij oca i dedu, ali ne beži od vojske. Možda baš ove zakonske odredbe najbolje ilustruju suštinu Miloševićevog režima koji ima svoj puzajući kontinuitet. Bilo je moguće u ostavinskom postupku oprostiti čoveku koji je pokušao da ubije oca (dedu, strica, kogagod), ali ne i dezerteru. Pojavni oblici tog vrednosnog sistema vide se u srbijanskom društvu na svakom koraku, od zakonskog predloga za amnestiju na koji suludo trošimo energiju, preko pomenu te Tadićeve radne uniforme (i Dačić ima istu), do protesta rezervista u ofucanim uniformama, ispod šatorskih krila, tu u parkiću pored Vlade, sa sve logikom „Bežao si dok sam ja krvavio gaće na Kosovu, al' će nas tražiti vi kad vam dođu Šiptari dovde“. Čuju se na temu amnestije i rečenice, pogotovu u novinarskim krugovima (čuo sam), koje su dijagnoza ozbiljnih poremećaja: „Ja sam svoje odguslao, što ne bi i on!“, što se ne sme pripisati tek nesrećnom detinjstvu. Šta je to bilo tvoje, suvišno je pitati. Ti si, kao, guslao, a onaj je, verovatno, krvavio gaće sve proterujući ljude i noseći tuđi video i televizor, a sad stvarno misli da će nekoga da brani „kad dođu Šiptari“.

Ne treba niko da gusla, ni da krvavi bilo šta. Da ide u Topčider, Sinkovce... Mnogi su dušmani popucali, ali se mnogi *milani* nisu vratili. Zastave posmrtno se vratile ■

VREME SMRTI I RAZONODE

Stacionar za penzionisane srpske pisce

Piše: Dušan Pržulj

SAVETI STAROM SRBSKOM SPISATELJU

- Čuvaj svoj govor zagađen jezikom nacional-ideologije dalje od mene.
- Prestani više da pišeš da bi zaradio nacionalnu penziju.
- Povuci se na vreme.
- Nemoj da komentarišeš svetsku ekonomsku krizu, jer nemaš pojma o ekonomiji i ti to znaš.
- Ne čitaj više svoju poeziju pred masama, došadan si.
- Ljude više ne zanima tvoja politička prošlost i sadašnjost, to kako su te zatvarali i kako su te puštali iz zatvora.
- Nemoj da iskorištavaš mlade ženske književne talente seksualno, a ako to već radiš koristi kondom. U suprotnom, omladina JZAS-a ti to nikada neće oprostiti.
- Nemoj da braniš haške zatvorenike svojim pisanijima, politički si beskoristan.
- Ne pucaj u Dobričine knjige - promašićeš, ali nemoj ni zabijati eksere u njih, opet ćeš promašiti.
- Ne objavljuj svoja mišljenja u dnevnim novinama, niko više ne čita tvoje bajate tekstove.
- Ne čitaj tekstove Teofila Pančića, nema se tu šta više pročitati.
- Ne diraj mi veštice.
- Nemoj da kritikuješ Evropu ima pisaca koji će to bolje uraditi od tebe.
- Ne izgovaraj glasno KOSOVO JE SRBIJA, pući će ti glasne žice.
- Otiđi nekad do Prištine.
- Otiđi do Sarajeva i pred večnom vatrom pročitaj neku od svojih poema, biće ti lakše.
- Otvori nekada sajt www.marxists.org
- Pročitaj nekad neku zbirku poezije mladog pesnika ili pesnikinje.
- Ne mrzi komuniste, jer oni znaju gde je Draža Mihajlović i ako budeš dobar možda će ti reći gde je.
- Ne čitaj više Ljotičeve spise.
- Pobuni se pod stare dane, čisto da čuješ svoj krik.
- Uđi nekad u polemiku sa nekim sveštenikom srpske pravoslavne crkve.
- Pročitaj antologije *Mačke ne idu u raj* i *Diskurzivna tela poezije*.
- Poseti nekad Pesničenje.
- Otiđi nekad na EXIT i glasno vikni: Ja sam EXIT!
- Izadi iz te partije. Izadi.
- I ne čitaj više sebe. Zatvori sve svoje knjige. Dosta je bilo. Dolaze ■

Borđe Milović: KOLICA/4

BLOK BR. V

BULEVAR ZVEZDA

Piše: Redakcija **Betona**

MINOVIĆ, ŽIVORAD

MINOVIĆ, dr Živorad (26.6.1935, Katrga kod Čačka), kontroverzni izvođač propagandnih radova u Miloševićevo vreme, danas *autoritet iz senke*. Studirao je političke nauke na beogradskom FPN-u, gde je doktorirao 1982. sa tezom „Kardeljeva misao o samoupravljanju“. Bio je glavni urednik *Politike* od jula 1985. do 9. marta 1991. kao i generalni direktor, odnosno predsednik Kompanije Politika od 1986. do 1995. Kao partijski aparatčik na kormilu najstarijeg dnevnika na Balkanu, učestvovao je u opštem medijskom podizanju nacionalističke plime, koja je dovela do ustoličenja vladavine Slobodana Miloševića i potonjeg razaranja Jugoslavije. Ostaće upamćene njegove reči sa 85-godišnjice *Politike*, kojima je opravdao i trasirao put ovog lista: „*Politika* koja je meni poverena nema pravo da misli drugačije od naroda...“ I zaista, od tog načela se retko kada odustajalo. Kao glavni urednik *Politike*, snosi odgovornost za objavljivanje *čuvene* paskvile „Vojko i Savle“ (18. januar 1987.), za koju on i nije morao znati, ali se na osnovu uredničke odgovornosti stavlja na njegov račun. Međutim, uvid u stranice tog broja *Politike* mogao bi nekog radoznalog istraživača navesti na pomisao da je Minović ipak morao znati nešto o tome, budući da su prelom, prateća ilustracija paskvile, kao i montaža sa intervjuom tadašnjeg laureata NIN-ove nagrade Vidosava Stevanovića – koji će se kasnije, u svedočenju bezbednjaka Dušana Stupara pojaviti kao pisac paskvile – ukazivali na to da su te dve stranice bile vrlo brižljivo pripremljene. Takođe, za vreme Minovićevog urednikovanja, *Politika* je iznedrila i najuticajniju propagandističku rubriku „Odjeci i reagovanja“, čiji je *koordinator* bio tadašnji Minovićev zamenik Slobodan Lazarević. Minović je, međutim, vodio dvostruku politiku u *Politici*, balansirajući između samovolje vladajućeg bračnog para i strepnje od budućnosti, odnosno njihovog pada. Tako je u vreme martovskih demonstracija otvorio mali prozor za izveštavanje o tim događajima, zbog čega je potom smenjen sa mesta glavnog urednika. Takođe, uticao je da se objavljivanje ubačenog DB feljtona o Vuku Draškoviću u „*Odjecima*“ obustavi. Zanimljivo je da se i posle suprotstavljanja Miloševiću, u julu 1992, kada je Vlada odlučila da *Politiku* pretvori u državno preduzeće, zadržao na funkciji. Usledio je njegov jeretički izdavački rad na objavljivanju knjige Borisa Jovića *Poslednji dani SFRJ* (koju je, po svedočenju Mihaila Markovića, lektorisao sâm Milošević, ali je Minović odbio da unese *ispravke* u konačnu verziju). Milošević ga je smenio nakon Dejtonskog sporazuma, posle čega se Minović posvetio proučavanju menadžmenta. Danas je potpredsednik UO *Borbe* kao i član (oksimoronskog) saveta (pored G. Perčevića, G. Novakovića i G. Vesića) kompanije International Communications Partners. Autor je knjige *Gojko i Pavle* (2007) ■